

Abdülhak Adnan Adıvar (1882-1955)

Abdülhak Adnan Adıvar (1882-1955), İstanbul'un, "Zâdegân-ı İlmiye" olarak nitelendirilen köklü ve aristokrat ailelerinden birine mensuptu. Doğal olarak, karakteri, çocukluk ve gençlik ve devresinin geçtiği bu ortamın izlerini taşımaktaydı

Lise çağlarında, Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran özgürlükçü fikirlere sempati duymaya başlamıştı. Bu dönemde, doğu kültürüne ait kavram ve kurumların, kimi etkin çevreler tarafından yükselen değer olarak kabul edilmesi, kendisine, pozitivist, liberal, vatansever, özgürlükçü ve "batıcı" bir karakter kazandırmıştı. Bu kimliğine, yaşamının sonuna kadar sahip çıkacaktı.

Adnan Adıvar, neslinin iyi yetişmiş birçok ferdi gibi, tıp eğitimini tercih etmiş, gerek bu aşamada ve gerekse mezuniyetinin hemen akabinde, bilimsel açıdan gelişmek ve sahip olduğu görüşleri olgunlaştırabilmek için Avrupa'ya gitmişti. Hiç şüphesiz bu sonucun ortaya çıkmasında, sözü edilen dönemde temas kurduğu ittihatçı ve pozitivist isimlerin de büyük etkisi vardı. Çünkü söz konusu dönem, O ve çevresi için dayanılması güç bir istibdat yönetimine tanıklık etmekteydi.

Dr. Adıvar, II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra İstanbul'a dönmüş, yeni kurulan Tıp Fakültesi'nde, hem "Müdür", hem de "Dâhiliye Müderris Muavini" sıfatıyla önemli hizmetlere imza atmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin gelişmesi için ortaya koyduğu özverili çalışmaları ve Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında sahra hastanelerini de kapsayan meslekî etkinlikleri, bu bağlamda vurgulanması gereken diğer önemli faaliyetleridir.

Millî Mücadele döneminde, birçok vatansever gibi Anadolu'ya geçen Dr. Adıvar, "Vekil" ve "TBMM İkinci Reisi" sıfatıyla, yaşamsal gelişmelere bizzat katılmış, Mudanya Mütarekesi sürecinde döndüğü İstanbul'da da Hariciye Vekâleti'ni temsil etmiştir. Yeni dönemin ilk evrelerinde ise muhalefete geçmesi söz konusu olmuştur. Bu tavır değişikliği, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuyla belirginleşmiştir.

Çok geçmeden siyasi gündemi etkisi altına alan "İzmir Suikastı" olayının neden olacağı gerginliği dikkate alan Dr. Adnan Bey, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek, 30 Ocak 1926'da mebusluktan istifa etmiş ve hemen akabinde de eşyle birlikte yurt dışına çıkmıştır. Olayın duyulmasıyla birlikte, "Terakkiperver Fırka mebuslarıyla İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin gizli ve siyasi bir komita halinde çalıştıklarına ve suikast teşebbüsünü bu komitanın hazırladığına..." inanan İstiklal Mahkemesi Savcısı Necip Ali'nin (Küçüka), tüm eski TPCF mebuslarının tutuklanmasına ve evlerinin aranmasına karar vermesi, Dr. Adnan Bey'in bu kararı almasında oldukça etkili olmuştur. Nitekim gelişmenin hemen ardından gerçekleştirilen operasyonlarla, yurt dışına çıkan Dr. Adnan ve Rauf Beyler dışındaki eski TPCF mebuslarının tümü ile önde gelen eski ittihatçılardan bazıları tutuklanmıştır.

Dr. Adıvar eşi Halide Edip'le birlikte, üç yıl Londra'da, 10 yıl da Paris'te ikamet etmiştir. Bu zaman zarfında, bilim tarihi ve felsefe başta olmak üzere sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında incelemelerde bulunduğu da belirtilmelidir.

Atatürk'ün vefatından sonra, "Herkes için eşit haklar prensibine inanan ve adâleti mutlak kuvvet olarak gören bir şahıs" olarak gördüğü İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması üzerine, 1939 yılında yurda dönen Dr. Adıvar için yeni bir dönemin başladığını görmekteyiz. Hatıralarında, "Atatürk'ün ölümünden sonra ilk iş olarak dâhilde emniyet tesisinin lazım olduğunu gördüm. Eski muhaliflerin teskini, mümkünse kazanılması kıymetli bir şey idi. İhtilaf ve nifak esasında şahsiyetten doğmuş idi." diyerek konuya temas eden İnönü'nün, yaşanan siyasal gerginlikler nedeniyle yurt dışına

çıkan eski muhalifleri ülkeye davet etmesi bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucu ve yöneticisi olan, İzmir Suikastı davasında yargılanan muhalifler, sisteme, böylece dâhil edilmişlerdir.

Hayatının bu son döneminde, yaşam felsefesi üzerinde odaklaşan bilimsel ve sosyokültürel çalışmalarını temel eksen kabul eden bir tavır içine giren Dr. Adıvar, DP listelerinden seçilerek VIII. TBMM'ye iştirak etmişse de büyük bir özveriyle ortaya koyduğu yasama etkinliklerine rağmen istediği biçimde etkin olamamıştır.

1955 yılında vefat ettiğinde, çoğunluğu bilim adamlarından oluşan bir topluluk tarafından son yolculuğuna uğurlanan Dr. Adıvar için bir devlet töreni düzenlenmemiştir. Bunun en belirgin nedeni, felsefî yaklaşımlarına etki ederek tüm yaşamını şekillendiren aşırı duyarlı karakteridir. Daha açık bir ifade ile temel yaklaşım biçimi olan eleştirel yönü nedeniyle yaşamının son döneminde yakın durduğu politik çevreden uzaklaşmış ve bu durum kendisi için düzenlenen cenaze törenine de yansımıştır.

Türk Devrim Tarihinin en önemli figürlerinden biri olan Dr. Adıvar, her şeyden önce sahip olduğu düşünsel yapısı dolayısıyla, İstibdat-Meşrûtiyet-Millî Mücâdele ve Cumhuriyet gibi birbirinin hazırlayıcısı ardışık dört önemli evreyi tüm canlılığı ile yaşamıştı.

Fransız Devrimi'nin temel ilham kaynağı olan Aydınlanma Felsefesi'nin etkisi altında kalmıştı. Avrupa'daki sekülerleşme sürecinden etkilenmiş ve halen tartışılan bir korelasyonla benzeri bir girişimin, kendi coğrafyasında da gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmüştü. Ailesinin yüzyıllardır süregelen ve klasik değerleri esas alan ilmî çizgisini terk ederek, aynı çizgiye zıt asimetric bir yörüngeye oturmasının temel nedeni de buydu.

Ancak söz konusu tutumuna rağmen, sahip olduğu kültürel yapı ile özgün ve etkin bir kent olan İstanbul'un ilmiye sınıfa mensup saygın âilelerinden birine bağlı olduğu için, karakter yapısını büyük ölçüde değiştiren bu süreçte, tevârüs ettiği birkaç önemli haslete yaşamının sonuna kadar sahip çıkmıştı.

Sözü edilen iki temel dinamiğin etkisiyle, pozitivizm, hürriyetçilik, laisizm ve hümanizm gibi prensipleri önceleyen batılı kimliğini, bir parçası olduğu Türk toplumunun temel değerlerini büsbütün dışlamadan olgunlaştırmıştı. Yaşam felsefesini ve yaklaşım tarzlarını da bu temel paradigmaları esas alarak şekillendirmişti.

Ancak, bu noktada belirleyici unsur olarak ortaya çıkan "inanç" olgusu, Dr. Adnan Adıvar için çok daha önemli ve yaşamsal bir unsur olmuştu. Sözü edilen faklılık, doğal olarak, döneminin önemli karakteristik nitelikleriyle örtüşen kimi öznel koşulların izlerini taşımaktaydı. Düşünsel kimliğini ve yaşamının büyük bölümünü yapılandıran bu koşulların en fazla dikkat çeken, tanık olduğu olaylar karşısında son derece hassas bir tutum takınmasına da neden olan oldukça hassas bünyesiydi. Yaşadığı dönemde çoğunlukla Batı tarafından temsil edilen pozitivist ve "özgürlükçü" yaklaşımları benimsemesine neden olan bu yargısı yüzünden, tanık olduğu olgu ve olayları bir parça-bütün ilişkisi çerçevesinde (tümevarım) değerlendirmeye çalışmış ve pozitivizmi oturtmayı amaçlayan bir arayışın fâili olmuştu.

Basın yoluyla hem Avrupa'ya yaklaşmak hem de görüşlerini geniş bir okuyucu kitlesi ile paylaşmak istemişti. Kendisiyle aynı paralelde olan İttihad ve Terakî Cemiyeti'ni tanımış, Tevfik Fikret ve Câvid Bey gibi Cemiyetin önde gelen isimleri sayesinde sözkonusu harekete dâhil olarak dünya görüşünün siyasi cephesini oluşturmuştu. Böylece, düşünsel yönünü politik ve eğitsel etkinlikleriyle pekiştirmiş oluyordu. Nitekim meslekî formasyonunu geliştirmek için gittiği Avrupa'da da kurumsallaşmaya başlayan bu hareket tarzını devam ettirdi ve pozitivist çevrelerle temas kurarken, İstanbul'daki dostları sayesinde, gazetecilik faaliyetlerini devam ettirmeye çalıştı.

1.Meşrûtiyet döneminde, düşünsel önceliklerini değiştirmemekle birlikte, farklılaşan koşulların doğal sonucu olarak daha değişik bir yaklaşım içine girmeye başladı. Bu bağlamda, gerek Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesindeki özverili çalışmaları ile birlikte yürüttüğü Tıp Fakültesi'ndeki idârî ve eğitsel faaliyetleriyle ve gerekse Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerine rastlayan ve bağımsızlığı esas alan politik ve toplumsal etkinlikleriyle adından söz ettirmeyi başardı. Ancak bu zaman zarfında, "Trablusgarp" dönemi de dâhil olmak üzere, her zaman kendisiyle aynı öncelikleri paylaşan isimlerle bir arada olmaya dikkat eden bir fikir adamı portresi çizdi.

Aynı sürecin en önemli evresi olan I. TBMM döneminde ise Millî Mücadele dönemiyle birlikte büsbütün idealize ettiği özgürlük prensibini olabildiğince etkin kılabilmek için Mustafa Kemâl Paşa ve ekibiyle birlikte hareket etti. Fakat sözü edilen kritik evrenin her aşamasında tüm benliği ile sâdık kaldığı bu politikasına rağmen düşünsel önceliklerini hiçbir zaman unutmadı ve geleceğe dönük ideallerini de yine bu önceliklerinden ilhâm alarak yapılandırdı.

Nitekim Cumhuriyet dönemiyle birlikte tatbik safhasına koymaya çalıştığı ve uğruna Mustafa Kemal Paşa'ya bile muhalefet etmekten çekinmediği batı tipi özgürlük anlayışının, güvenliğini tehdit ettiğini düşündüğünde, yurt dışına çıkmakta tereddüt etmedi.

Böylece yaşamının en önemli aşamalarından birine, yâni, kendisini bir fikir adamı olarak sivriltecek felsefî ve bilimsel etkinliklerine adım atmış oluyordu. Ancak, gençlik döneminden beri olgunlaştırdığı görüşlerinin daha çok varoluş felsefesini ilgilendiren yönünü esas almak durumundaydı.

Atatürk'ün ölümüne kadar devam eden bu aşamada Dr. Adıvar, çoğunlukla, pozitivist yaklaşımlarını kanıtlama çabası içinde olan bir fikir adamı ve bir bilim tarihçisi görüntüsü verdi. Bahsedilen süreç içinde dostluk kurduğu tanınmış oryantalistler sayesinde, çalışmalarını, bu kesimle aynı ortak paydada buluşan bir konsept içinde ele almaya başlamıştı.

Yurda dönüşüyle birlikte, İslâm Ansiklopedisi, klasik çevirileri ve Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti (*ORİENS*) bağlamındaki benzer etkinlikleri üzerinde yoğunlaşmak istedi ise de dönemin koşulları gereği daha çok demokratikleşmeyi esas alan bir politika takip etmeye başladı. VIII. TBMM Dönemi'ne rastlayan son milletvekilliği yıllarını ve aynı süreçte neredeyse bir yaşam biçimi haline getirdiği "gazeteci" kimliğini kullanarak, özgürlükçü tavrının bir yansıması olan bu yaklaşımını pekiştirdi.

Turhan ADA

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

1. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi

Adnan Adıvar Dosyası

Klasör No: 2, 2/I, 2/II, 2/III, 2/IV, 2/V, 2/VI, 2/VIII, 42/IX, 42/X.

1. Emekli Sandığı Arşivi
2. Vatani Hizmet Dosyası (No: 47)

Sayı: 64263-401/8935, 30129/872, 10141, İ-47-3/9195, 3969,
İ-47-3/10548, 64263-401/22446, İ-47-3/11590, 64263-410.

2. Sayıştay Dosyası (No: 96095)

Sayı: 8408,217/144, 6/3727, 6/5411/1, 2/12095, N/2542.

3. Mülkî Hizmet Dosyası (No: 2542)

Sayı:64376-44/16024, İ-2542-3/15994, İ-2542-3/1682.

BCA.030.18. ilgili yer numaralarını yazalım.

1. IV, Karar: 176;
2. V, Karar: 2115;
3. VI, Karar: 2070, 2071, 2115, 2118, 2416, 2418.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Kataloğu 0.30.10 şeklinde düzeltelim

Sayı: 1467/826.

BOA. Bâb-ı Âli Evrâk Odası: Harbiye Nezâreti Giden Evrak, No. 347564.

Ayrıca kaynakları makale hatırat şeklinde ayırmak yerine soyadına göre alfabetik olarak düzenleyelim.

ADIVAR, Hâlîde Edip; **Dr. Adnan Adıvar**, Nurgök Matbaası, İstanbul 1956.

_____ ; **Mor Salkımlı Ev**, III. Baskı, Özgür Yayıncılık, İstanbul 2000.

_____ ; **Türkün Ateşle İmtihanı**, XI. Baskı, Atlas Kitabevi, İstanbul.

Rıza Nur; **Hayat ve Hatıratım** (Edit.: Abdurrahman Dilipak), C. I, III, İşaret

Yayınları, İstanbul, 1992.

ADIVAR, Abdülhak Adnan; **Bilgi Cumhûriyeti Haberleri**, Tasvîr

Neşriyat, İstanbul 1945.

_____ ; **Dur, Düşün**, Muallim Ahmet Hâlit Kitabevi, İstanbul 1950.

_____ ; **Faust (Tahlil Tecrübesi-Hülâsa)**, Muallim Ahmet Hâlit Kitabevi,
İstanbul 1940.

_____ ; **Hakikat Peşinde Emeklemeler**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul
1954.

_____ ; **İnteraction of İslâmîc and Western Thought in Turkey** (Ed.:

Cuyler Young), Near Eastern Culture and Society, Princeton 1951.

_____; **La Science ches les Turc Ottomans**, Librairie Orientale et Americaine S. P. Maisonneuve, Paris 1939.

_____; **Osmanlı Türklerinde İlim**, Maarif Matbaası, İstanbul 1943.

_____; **Tarih Boyunca İlim ve Din**, C. I-II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944; V. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

ENGİNÜN, İnci; **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, VI. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2020.

KILIÇ Ali; **İstiklâl Mahkemesi Hatıraları**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

YEŞİL, Ahmet; **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet**

Hareketi TCF, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1992.

YILMAZ, Mustafa; **Millî Mücadelede Yeşil Ordu**, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 1985.

ZÜRCHER, Eric Jan; **Millî Mücadelede İttihatçılık** (Çev.: Nüzhet Sâlihoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

_____; **Terakkiperver Cumhûriyet Fırkası** (Çev.: Gül Çağalı Güven) Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.

ADIVAR, Abdülhak Adnan-Corbin, Henry; "Molla Lütfi'l-Maqtul, **La**

Duplication del'autel (Platon et le Problème de Délos), Paris 1940.

ADIVAR, Hâlide Edip; "Dr. Adnan'ın Vefâlı Dostlarına": Bedi Şehsuvaroğlu, Adnan Adıvar Dosyası, 2/II-24.

_____; "Aristokrat ve Anglo-İndien", **Akşam**, 14 Haziran 1939.

_____; "İngiltere ve İngilizler III", **Akşam**, 17 Haziran 1939.

AĞAOĞLU, Samet; "Kuvây-i Milliye Ruhu", **Birinci Meclis**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1998.

ARAT, Reşit Rahmeti; "Dr. Adnan Adıvar", **ORIENS**, C. VIII, Nr. 1, Leiden 1955.

_____; “Dr. Adnan Adıvar”, **Yeni Ufuklar**, C. IV, Sayı: 23 (39), İstanbul 1955

ATEŞ, Ahmet; “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar”, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, C. I, İstanbul 1955.

BANGUOĞLU, Tahsin; “Osmanlı Türklerinde İlim”: Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 42/X-381.

BAŞKUT, Cevat Fehmi; “Adnan Adıvar”, **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1955.

BAYSUN, Cavit; “Adnan Bey’e Dâir”, **Yeni Ufuklar**, C. IV, Sayı: 23 (39), İstanbul 1955.

_____; “_____ Dr. Abdülhak Adnan Adıvar”, **Tarih Dergisi**, C. VIII, Sayı: 11, İstanbul 1955.

BELGER, Nihat Reşat; “Dr. Adnan Adıvar”, **Türk Yurdu**, Sayı: 246, İstanbul 1955.

BERKES, Niyazi; “Bir Kitaptan Alınacak Mühim Dersler”, **Tan**: Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 42/X-382.

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik; “Tarih Boyunca İlim ve Din”, **Akşam**, 3 Haziran 1944.

ÇETİN, Nihad; “İslâm Ansiklopedisine Âit Birkaç Yazı Hakkında Açık Mektup”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.

(Broşür).

DARKOT, Besim; “Tabutu Başında Nutuk”: Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2-142.

FINDIKOĞLU, Ziyâeddin Fahri; “İki Örnek İnsan: Adnan, İzzet”, **İş Mecmuası**, İstanbul 1955.

_____; “Türk Sosyolojisi Bakımından Dr. Adnan Adıvar”, **Yeni İstanbul**, 1 Temmuz 1956.

FRYE, Richard N.; “Osmanlı Türklerinde İlim (Science Among the Turks)”, **İsis**, C. XXXVIII (1-2), Massachusetts 1947.

GABRIEL, Albert; “Adnan Adıvar”, **İstanbul** (Fransızca), 6 Temmuz 1955.

GÖKBERK, Mehmet Ali; "İlim ve Fikir Âlemimiz Kahraman Bir Üstadın Kaybı İle Mustarıptır", **Tan**, 2 Temmuz 1955.

GÜRKAN Kâzım İsmâil; "Adnan Adıvar", **Vatan**, 4 Temmuz 1955.

HARTMAN, R.; "La Science chez les Turcs Ottomans", **Orientalistische Literaturzeitung**, No: 9, Berlin 1941.

KAPLAN, Mehmet; "Osmanlı Türklerinde İlim": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 42/X-389.

_____ ; "Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri Hakkında Birkaç Söz": Ziya

KARAHAN, Abdülkadir; "Dr. Adnan Adıvar", **Tercüman**, 2 Temmuz 1955.

_____ ; "Dr. Adnan'ın Kitabı", **Vatan**, 22 Ekim 1943.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; "Bir Fikir Adamının Ölümü", **Yeni Ufuklar**, C. IV, Sayı: 23 (39), İstanbul 1955.

_____ ; "_____ Bir Ölüm Münâsebetiyle", **Tercüman**, 2 Temmuz 1956.

_____ ; "Perdeler Açıldıkça", **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Mayıs 1945.

KAZANCIGİL, Tevfik Remzi; "Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Dr. Abdülhak Adnan Bey": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2-143.

_____ ; "Hocamı Tekrar Dinledim", **Akşam**, 13 Mart 1945.

KÖPRÜLÜ, Fuat; "Osmanlı Türklerinde İlim", **Akşam**, 5 Ağustos 1943.

KÖPRÜLÜ, Orhan; "Dr. Adnan Adıvar ve İslâm Ansiklopedisi", **Türk Kültürü**, 1970. VIII, Sayı: 95, Ankara 1970.

KUBALI, Hüseyin Nâil; "Yeni Türkiye", **Yeni Türkiye**, İstanbul 1959.

KUNTAY, Mithat Cemâl; "Kitap Adamı", **Son Posta**, 3 Temmuz 1955.

KURAN, Ercümend; "Adnan Adıvar'ın İlmî Şahsiyeti", **Bilgi**, C. XIII, Sayı: 148, İstanbul 1959.

"Lettre de Constantinople", **Press Medikal**, 27 Kasım 1912.

NURETTİN, Vâlâ; "Abdülhak Adnan Adıvar'ın Yeni Kitabı", **Cumhuriyet**, 17 Kasım 1954.

_____ ; "Adnan Adıvar'ın Yeni Kitabı", **Akşam**, 15 Ocak 1946.

_____; "Adnan Adıvar Üstâdımızın Arkasından", **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1955.

ORHON, Orhan Seyfi; "Sepete Attığım Kitap", **Çınaraltı**, C. V, Sayı: 107, Çınaraltı Yayınevi, İstanbul 1943.

ÖZAYDIN, Zuhâl; "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesine Göre Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu", **Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, İstanbul 1990.

ÖZDEN, Âkil Muhtar; "Osmanlı Türklerinde İlim", **Cumhûriyet**, 16 Eylül 1943.

_____; "Tarih Boyunca İlim ve Din", **Cumhûriyet**, 2 Mayıs 1944.

REED, Howard; "Abdülhak Adnan's Lasting Significance", Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2/I-5.

SAFA, Peyâmî; "Adnan Adıvar", **Milliyet**, 3 Temmuz 1955.

SARTON, George; "Eski Bir Dostun Hatırasındaki Adnan Adıvar": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2-151.

_____; "La Science chez les Turc Ottomans", **isis**, C. XXXVIII (1-2), Massachusetts 1947.

_____; "Tarih Boyunca İlim ve Din": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2/1-2.

SCHELL, Helmut; "La Science chez les Turc Ottomans", **Büchenbesprechungen**, s. 308-310: Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 42/X.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi; "Adnan Adıvar'ın Yeni Kitabı", **Cumhûriyet**, 17 Kasım 1954.

_____; "Adıvar Olan", **Dünya**, 1 Temmuz 1962.

_____; "Adıvar Olmak": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2/VI-171.

_____; "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2-145.

_____ ; "Dr. Adnan Adıvar": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2-150.

_____ ; "Dr. Adnan Adıvar", **Yeni İstanbul**, 29 Temmuz 1955.

_____ ; "Dr. Adnan Bey": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2/VI.

_____ ; "İkinci Adam Abdülhak Adnan Adıvar", **Tercüman**, 24 Temmuz 1967.

_____ ; "Osmanlı Türklerinde İlim II", **Akşam**, 18 Aralık 1943.

TANYOL, Cahit; "Adnan Adıvar'ın Düşünce ve Kanaatleri": Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası, 2/II-48.

_____ ; "Sepete Atılan Kitap", **Vatan**, 19 Temmuz 1943.

TERZİOĞLU, Arslan; "Adnan Adıvar'ın Türk Tababet ve İlim Tarihine Hizmetleri", **Kaynaklar**, Sayı: 4, Ankara 1985.

TÜTENGİL, Câvit Orhan; "Dr. Adnan Adıvar Hakkında", **Bilgi**, C. IX, Sayı: 101-102, İstanbul 1955.

ULUDAĞ, Osman Şevki; "'İlim" Adlı Kitap I", **Tasvîr-i Efkâr**, 10 Nisan 1944.

_____ ; "'İlim" Adlı Kitap II", **Tasvîr-i Efkâr**, 11 Nisan 1944.

_____ ; "'İlim" Adlı Kitap III", **Tasvîr-i Efkâr**, 12 Nisan 1944.

_____ ; "'İlim" Adlı Kitap IV", **Tasvîr-i Efkâr**, 14 Nisan 1944.

_____ ; "'İlim" Adlı Kitap V", **Tasvîr-i Efkâr**, 18 Nisan 1944.

ÜNVER, Süheyl; "Dr. Adnan Bey Hocamızdan Öğrendiklerim Hakkında", **Yeni İstanbul**, 14 Ağustos 1955.

YALMAN, Ahmet Emin; "Bir Fazilet Kahramanı", **Vatan**, 3 Temmuz 1955.

_____ ; "Dr. Adnan'ın Eseri", **Vatan**, 29 Eylül 1943.

_____ ; "En Esaslı Mesele", **Vatan**, 8 Ocak 1925.

_____ ; "Fikrî Bir Hâdise", **Vatan**, 20 Mart 1944.

_____ ; "Örnek Bir İdealist", **Vatan**, 1 Temmuz 1956.

_____ ; "Tarih Boyunca İlim ve Din", **Vatan**, 12 Temmuz 1944.

YÜCEL, Hasan Ali; "Türklerin Yetiştirdiği Büyük Adamlardan Biri",

Cumhuriyet, 7 Ağustos 1955.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abdulhak-adnan-adivar-1882-1955-2/?pdf=4671> adresinden erişilmiştir